
Saskia Asser & Liesbeth Ruitenbergh (red.)

De keizer in beeld. Wilhelm II en de fotografie als PR-instrument/ Der Kaiser im Bild.

Wilhelm II und die Fotografie als PR-Instrument

Zaltbommel (Europese Bibliotheek) 2002, 192 p., € 25,-, ISBN 90 288 36 314

Onlangs was in het Amsterdamse fotografie-museum Huis Marseille een tentoonstelling van foto's uit de collectie van de voormalige Duitse

keizer Wilhelm II te zien. Tegelijkertijd kwam een boek uit over de fotocollectie van de keizer, met als titel *De keizer in beeld. Wilhelm II en*

de fotografie als PR-instrument. Het boek dient als catalogus bij de tentoonstelling, maar bevat daarnaast een aantal op zich zelf staande essays. Aan zowel de tentoonstelling als het boek ligt de fotocollectie ten grondslag, die in Wilhelms ballingsoord, het tegenwoordige museum Huis Doorn wordt bewaard.

Een aantal zaken valt direct op aan het werk. De uitvoering is prachtig: zowel het in zwart-wit geïllustreerde tekstgedeelte als de omvangrijke full color fotokaternen zijn bijzonder fraai gedrukt, het omslag is zelfs in reliëf uitgevoerd. Het wekt verbazing dat al dit moois voor niet meer dan € 25,00 over de toonbank gaat. Wat ook opvalt, is de tweetaligheid. De combinatie Nederlands-Duits is niet bepaald alledaags, hoewel het bij dit onderwerp natuurlijk wél de meest voor de hand liggende talen zijn. Maar misschien nog wel opvallender is de inhoudelijke benadering, waarvoor de auteurs hebben gekozen. De diepgang, waarmee op de materie wordt ingegaan, schaarst het boek in een geheel andere categorie dan de meer gebruikelijke nostalgische plaatjes- en praatjesboeken, waarvoor men uiteraard ook had kunnen kiezen. Het afzetvolume van het boek zal er niet bij gebaat zijn, maar de auteurs en de uitgever weten zich bij voorbaat verzekerd van waardering vanuit de fotonhistorische hoek.

Het boek opent met een informatief voorwoord van Els Barents, de directeur van Huis Marseille. Barents geeft aan, dat juist de discussie over het voortbestaan van Huis Doorn de aanzet was tot het verrichten van het onderzoek, waarvan dit boek het resultaat is. Ook analyseert zij summier de kenmerken, waardoor de fotocollectie in Huis Doorn zich onderscheidt van fotocollecties bij andere vorstenhuizen: in Doorn wordt een onwaarschijnlijk groot aandeel in de collectie gevormd door portretten waarop keizer Wilhelm zelf prijkt.

De inleiding van de conservator van Huis Doorn, Dick Verroen, geeft, naast een korte historische schets van de museumcollectie ná 1945, onverbloemd en blijkbaar zonder gêne

aan welke plaats de fotocollectie tot voor kort innam: die van het spreekwoordelijke ondergeschoven kindje, een bijzaak, waarover toevallige vrijwilligers zich maar moesten ontfemen.

In het eerste (korte) essay, 'De fotografische nalatenschap van Wilhelm II. Een geschiedenis', gaat een van die vrijwilligers, Liesbeth Ruitenbergh, in op de samenstelling en de ontstaansgeschiedenis van de fotocollectie. Wilhelm was zich goed bewust van de waarde die de fotografie bij zijn imagovorming kon spelen. Zijn daaruit voortvloeiende interesse voor fotografie heeft zich vertaald in de grote collectie, die hij tijdens zijn leven opbouwde. De fotocollectie van de keizer, die wordt bewaard in zijn voormalige ballingsoord Huis Doorn, omvat ongeveer twaalfduizend exemplaren. Naast de alom aanwezige portretten en een groot aantal reisfoto's, zijn het vooral militaire onderwerpen die overheersen: Wilhelm te paard, Wilhelm tijdens inspecties, Wilhelm tijdens manoeuvres, enzovoort. Intrigerend is de plaats die Wilhelm de bestemming van zijn fotocollectie in zijn testament gunde: hij legde nadrukkelijk vast wat na zijn dood ter beschikking van zijn vrouw Hermine en de kinderen zou komen, én waarop zij per se geen aanspraak konden maken.

Het tweede essay, 'De keizer in beeld. Wilhelm II en de fotografie als PR-instrument', is overduidelijk het belangrijkste gedeelte van het boek. Het is duidelijk dat de auteurs, Saskia Asser en Liesbeth Ruitenbergh, veel energie in hun onderzoek hebben geïnvesteerd. Die investering betaalt zich grotendeels uit: de tekst is informatief en goed leesbaar, en geeft de lezer een gedetailleerd beeld van Wilhelms levensloop en de tijd waarin hij leefde. Een tijd, waarin de keizerlijke macht zwaar onder druk stond, en waarin Wilhelm uiteindelijk zijn troon moest opgeven. Na zijn vlucht naar Nederland hielden twee dingen hem vooral bezig: de Eerste Wereldoorlog, die voor hem zo nadelig had uitgepakt, en de mogelijke terugkeer op de troon, waarover hij nogal optimistische denkbeelden koesterde.

Een centrale plaats in het essay van Asser en Ruitenberg wordt ingenomen door de stelling, dat keizer Wilhelm II de fotografie (en later ook film) gebruikte ter beïnvloeding van de publieke opinie. Hij ging er vanuit, dat een positieve presentatie van zijn persoon en het in zijn optreden verweven instituut van de monarchie door middel van foto's van groot nut kon zijn voor de legitimiteit van zijn keizerschap. Hij deed dan ook niet alleen grote moeite uiterlijk zo gunstig mogelijk op de gevoelige plaat te worden gezet (wat, door zijn misvormde arm, nog helemaal niet meeviel), maar hij probeerde volgens de auteurs tevens een zo gunstig mogelijk beeld van zijn nut voor de samenleving en van zijn macht te creëren. Geheel in strijd met dit beeld was echter de realiteit: was Wilhelms rol in de eerste jaren van zijn regeringsperiode al niet zo groot, met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd deze nog verder beperkt. Daarmee leek Wilhelm eerder op een operettefiguur dan op de standvastige heerser waarvoor hij graag werd versleten. Asser en Ruitenberg stellen dat hij zich hiervan maar al te zeer bewust was, en daarom doelbewust fotografie en film gebruikte ter versterking van zijn positie bij het volk. In de opbouw van hun betoog ter onderbouwing van hun centrale stelling komt het echter niet helemaal tot een duidelijk gedocumenteerde en daardoor volledig overtuigende argumentatie. Dat Wilhelm zich bewust was van het nut van fotografie en film ter versterking van zijn positie is best aannemelijk, maar de vraag in

hoeverre hij daarnaast ook, en in welke mate, werd bewogen door pure ijdelheid, blijft onbeantwoord.

Het boek sluit af met een essay van Mieke Jansen, 'Kijken en vergelijken', over de overeenkomsten en verschillen tussen de fotocollectie van keizer Wilhelm II en die van Wilhelmina. Jansen is conservator fotografie van het Koninklijk Huisarchief, en als zodanig als geen ander op de hoogte van de inhoud van deze collectie. Voor haar, als relatieve buitenstaander, is het lastig zonder langdurig onderzoek een beeld van de grote en pluriforme collectie in Huis Doorn te krijgen. Het hoeft dan ook weinig verbazing te wekken, dat Jansen in haar tekst vooral ingaat op de collectie van Wilhelmina, en zich niet brandt aan al te stoumoedige analyses van overeenkomsten en verschillen.

Boven Huis Doorn pakten zich twee jaar geleden donkere wolken samen: door een subsidiestop leek het lot van het museum, en daarmee ook van de collecties, bezegeld. Ook vandaag de dag is er omtrent het voortbestaan van het museum nog niets zeker. Waarschijnlijk is wel, dat zonder deze dreiging dit boek nooit het licht zou hebben gezien. Ik denk, dat dat bijzonder jammer zou zijn geweest. Misschien beloven de titel en de tekst op de omslag wat meer dan feitelijk wordt waargemaakt; wat blijft is een naar Nederlandse maatstaven ongebruikelijk gedegen studie over een opmerkelijke loot aan de stam van de fotocollectie Nederland.

Okke Groot